

Matarranya Íntim

El teatre més avantguardista entra a les cases de Ràfels i fa conviure públic i actors en una proposta innovadora.

[p.4]

Festival Estoerloquehay

El darrer cap de setmana de juny, Saidí va omplir-se de cultura i festa en memòria del periodista Joaquim Ibarz.

[p.7]

TEMPS DE FRANJA

digital.11

Revista de les Comarques
Catalanoparlants d'Aragó

Tertúlies a la Fresca

Gran èxit de públic en aquest cicle de xerrades de temàtica variada a Alcampell, que es consolida en la seua tercera edició.

[p.14]

Boesia 2013

Els autors i la terra de la Franja, protagonistes d'aquest interessant festival poètic de les Terres de l'Ebre.

[p.19]

«A nivell
lingüístic,
ens convertirem
en ciutadans
de tercera?»

Entrevista a Magda Godia,
alcaldessa de Mequinensa

[p.19]

Sumari

- 2 Cartes dels lectors
- 3 Editorial
- 4 Matarranya
- 7 Baix Cinca
- 9 Llitera
- 10 Entrevista: Magda Godia
- 12 Tema del mes
- 13 Llitera
- 14 Cultura
- 17 Aragó
- 18 PP.CC
- 19 Opinió

Imatge coberta: Magda Godia, alcaldessa de Mequinensa. Foto: Ajuntament de Mequinensa

TEMPS DE FRANJA digital 11

Edita:

C. Major 4, 44610 Calaceit. T. 978 85 15 21

- Associació Cultural del Matarranya
- Consells Locals de la Franja
- Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
- Centre d'Estudis Ribagorçans (CERib)

Coordinació: Carles Terès i Isa Calaf
info@teresantolin.com

Gestió i administració: Cèlia Badet

Cap de redacció i maquetació gràfica:
Isabel Calaf • tempsfranja@orange.es

Consell de redacció:

El Matarranya: Josep M. Baró, José Miguel Gràcia, M. D. Gimeno, Carles Sancho.
El Baix Cinca: Pep Labat, Rosa Arqué, Carme Messeguer i Hugo Sorolla.

La Llitera i la Ribagorça: Carles Barrull, Josep Espuga, Glòria Francino i Josefina Motis.

Aragó: Màrio Sasot.
PP.CC.: Hugo Sorolla.

Fotografia:

Marina Barrafon, Sigrid Schmidt Von der Twer.

Opinió: Esteve Betrià, Quim Gibert, Merxe Llop, Vicent de Melchor, Juli Micolau, Joaquim Montclús, Ramon Mur, Francesc Ricart, M. Teresa Serrano, Ramon Sistac, Natxo Sorolla, Carles Terès i Joaquim Torrent.

Subscripcions i publicitat: 978 85 15 21

Producció: Terès & Antolin s.c.
info@teresantolin.com

Disseny: Carles Terès Bellés

Dipòsit legal: TE-88/2000

ISSN: 1695-7709

En venda a:

Albelda: Estanc Conchita. **Calaceit:** Papereria Abàs. **El Torricó:** Llibreria Pilarín. **Fraga:** Llibreria Badia i Kiosko Casanova. **Girona:** Llibreria Les Voltes. **Lleida:** Llibreria de la Generalitat. **Mequinensa:** Papereria González. **Reus:** Llibreria Gaudí. **Saldí:** Llibreria Panadés i Llibreria Sorolla. **Saragossa:** Papereria Germinal. C. Sepulcro, 21. **Tamarit:** Estanc Patrito. **Tortosa:** Llibreria El Temple. **Vall-de-roours:** Llibreria Serret.

Cartes dels lectors

Els agrada la foto dels nazis

Fa unes setmanes, el Partit Popular d'Altafulla comparava l'acte de constitució de l'Assemblea Nacional Catalana amb una foto d'una assemblea nazi. Foto que pel que sembla ha d'estar en l'arxiu fotogràfic dels regidors populars o en els seus manuals, ja que aquesta mateixa foto va ser utilitzada fa uns mesos un regidor del Partit Popular de la Freixneda (Comarca del Matarranya). Est comparava en el seu blog la votació a mà alçada per triar al nou alcalde d'aquest municipi amb la mateixa assemblea nazi.

https://docs.google.com/file/d/0B6rZ_Ix1htYwLUiOa-211RERDRDQ/edit?usp=sharing
<http://www.lavanguardia.com/politica/2-0130702/54377147673/pp-altafulla-acto-anc-nazi.html>

Potser que aquests fets no tinguin res a veure, sigui una maleïda coincidència però és intolerable que càrrecs públics, per petits que siguin els municipis que representin, tinguin la indecència de comparar un ple d'un ajuntament triat democràticament o la constitució d'una organització legal amb una assemblea nazi que representa un dels fets més rebutjables de la història de la humanitat.

Quina llàstima que en territoris tan propers com és el cas de Catalunya i Aragó, els regidors del Partit Popular coincideixin amb tan mal gust i tan males formes a criticar als que no veuen la vida de la mateixa forma. Hagués estat molt més positiu que hagues-

sin coincidit afirmant que a Catalunya i a la part més oriental d'Aragó parlem una mateixa llengua.

Joan Gil

Alcanyís

L'escola als pobles petits

Cada nou curs, en arribar l'estiu, als nostres pobles petits amb poca canalla, es presenta el problema del manteniment de l'escola. Aquesta vegada es necessiten com a mínim 6 alumnes per obrir els centres. I és que els ajuntaments volen tindre la vida que els dona l'escola. Els menuts pels carrers són imprescindibles. A Lledó, l'any passat a la crida que va fer l'ajuntament, hi van arribar dos noves famílies però una va tornar a marxar. I és que adaptar-se a la vida dels pobles a voltes resulta difícil. Així que aquest agost, altra vegada, es buscaven famílies amb nens en edat escolar. La població comptava només amb 4 alumnes i en necessitaven 6. L'ajuntament enguany, per atraure nous pobladors, facilitava l'habitatge a les famílies a preu baix pagant el consistori la meitat del lloguer. Abans de començar el curs estaven d'enhorabona perquè havien aconseguit dos famílies i es mantenia l'escola. Curiosament aquesta informació l'he aconseguit a través de facebook des de Pinar a l'Argentina. Amb les xarxes socials el món és un mocador.

Josefina Motis

COMARCA DEL

matarranya

INSTITUTO DE ESTUDIOS
ALTOARAGONESES
Diputación de Franca

Diputació de Lleida

INSTITUT
D'ESTUDIS
ILERDENCS

Fundació Pública de la Diputació de Lleida

Generalitat de Catalunya
Departament
de la Presidència

A Temps de Franja volem saber la teua opinió. Envia'ns les teues cartes, tot indicant el teu nom i població, a: tempsfranja@orange.es

SUBSCRIU-T'HI

T. 978 85 15 21

tempsfranja@orange.es

Recordem a tots els subscriptors de *Temps de Franja* que ens comuniquin la seva adreça de correu electrònic a **administracio@ascuma.org** per a rebre els pdf dels números digitals

Canviar la història

Res no és com ens havíem imaginat. El present no està fet de coets atòmics, autopistes siderals o robots d'aspecte inquietant, però l'exploració de l'home per l'home continua, ningú no ha pogut aturar l'aparició de noves guerres i el planeta s'escalfa i s'embruta a ritme accelerat. Igualment, la política no ha cobert les expectatives que es van crear fa quasi quaranta anys, quan imaginàvem que a dia d'avui viatjaríem en platets voladors. Ja portem tants anys de democràcia formal com en vam portar de dictadura franquista, però algunes llibertats es resisteixen a arribar, els diversos problemes nacionals de l'Estat no s'han resolt i la "caverna mediàtica" continua dominant els mitjans de difusió estatal.

Enguany hem tingut un estiu calent, marcat –a l'Aragó i per allò que ens afecta– per la nova "llei de llengües". Una part de la població hi manté un silenci sepulcral, atàvic i poruc, una altra encara fa conyeta sobre el LAPAO (com si a hores d'ara encara pogués fer gràcia a ningú) i molts, ja farts, expressen individualment o col·lectivament la seua desafecció cap a este nou (i a la vegada tan vell!) estat de coses. Així a la Llitera i a la Ribagorça, com a molts altres indrets de la Franja i després de la cadena de pronunciaments municipals i comarcals, hi ha hagut un rosari d'actes reivindicatius de la llengua, molts d'ells organitzats, guiats o protagonitzats per la nova plataforma *Aragó pel català*, embrió d'organització que aplega, encara que no exclusivament, gent molt jove, tipa ja que els facen beure amb una orelleta de ruc. Al Campell (dins la programació de les "tertúlies a la fresca" estiuencques), al Torricó, a Albelda, a Benavarri (ací organitzat per l'ajuntament), a Tamarit... i, a l'hora d'escriure estes ratlles, encara hi ha previst un altre acte a Areny. Actes reivindicatius i, alhora, festius, molt oberts al públic. En principi, cap novetat, si no fos per l'enorme expectativa que han creat i l'altíssim nivell d'assistència que han tingut. Un públic fins a cert punt

nou i sorprenent: gent, en bona part, de la "no marcada"; gent de tota edat i condició que comença a expressar, també en qüestions lingüístiques, la seua indignació. La nostra població és poca i està molt envellida, però això no vol dir pas que estiga disposada a acceptar sense més els despropòsits d'uns personatges sinistres que han oblidat quin és l'autèntic sentit del mot democràcia (una paraula que, per cert, solen confondre deliberadament amb *demoscòpia*, que també s'ha format del grec). En última instància, la presència d'eixa nova gent jove en el moviment reivindicatiu ens podria fer pensar en la necessitat d'afavorir un relleu generacional en l'associacionisme cultural i cívic de la Franja. Una mena d'assignatura pendent que estem segurs que amoïna bona part de les lectores i dels lectors d'esta revista.

A l'altre costat de l'escarransit i obsolet límit administratiu que ens separa de l'Alt Pirineu, del Ponent i de l'Ebre catalans hem pogut comprovar com la gent ha deixat de creure que les vaques volen i ja no es mamen el dit. Bona part de la població, en una operació sense precedents per estos rodals, es va desplaçar l'onze de setembre cap a la costa, cap a l'antiga Via Augusta dels

Promoció de les samarretes de la campanya «...continuo parlant en català!!!», de la plataforma Aragó pel Català
ARAGOPELCATALA.COM

romans, per tal de demostrar que ja no estan disposats que els facen passar més amb raons. Un fet que, per cert, va exhaurir el parc d'autocars de les nostres comarques i, encara, d'Aragó endins. Es pot compartir o no l'esperit de la reivindicació, però potser fóra bo que aprenguéssim alguna cosa dels nostres veïns: que la democràcia es basa en el principi de la delegació de poder. Quan els que tenen l'usdefruit d'eixe poder delegat l'exerceixen contra la voluntat o els interessos dels autèntics propietaris, tot el sistema es col·lapsa, i cal aleshores una renovació en profunditat que demana necessàriament una expressió col·lectiva, pels canals convencionals o per altres d'alternatius. No fer-ho seria senzillament incívic. Allò de "muts i a la gàbia i ací no ha passat res" no és de cap manera propi d'una democràcia. Prenguem-ne nota.

Any Salvador Espriu
"El món sencer
trontolla sota unes
ferradures que no
es cansen mai."

(Frase del dia per dimarts 1 d'octubre)

Matarranya Íntim. Portes obertes per al teatre a Ràfels

// JOSÉ MIGUEL GRÀCIA

Els dies tres i quatre d'agost es representaren, a la vila matarranyenca de Ràfels, cinc microespectacles avantguardistes, dins del festival Matarranya Íntim (una transformació del Cabanyal Íntim de València de la mà de Jacobo Julio, el qual té casa a Ràfels). Cinc cases particulars van obrir les portes per convertir-se en escenaris íntims de les representacions. Actors i públic es movien en el mateix espai, de fet, en algunes obres participaven tots

Dues escenes dels espectacles
NORBERT ERNST

plegats. Val a dir per començar, que l'èxit del festival va ser total: les obres molt ben triades, els espais singulars, la promoció i publicitat ben dirigides, l'organització acurada i cobertes totes les places dels diferents espectacles i funcions —en total una cinquantena de representacions, deu per espectacle. Aplaudiments a dojo en totes elles.

Amb el suport de la Comarca del Matarranya, l'Ajuntament de Ràfels, Produccions la Tia Lola i Franca-chela Teatro, sota la direcció de Isabel Caballero i Jacobo Julio, i la producció de Sara Sevilla; i uns quants col·laboradors econòmics, el festival va ser possible. L'èxit va estar la recompensa.

Els espectacles que es van repre-

sentar deu vegades entre el dissabte i diumenge, van ser els següents: *Això ací no passa... no passa ni poc* per la Companyia Almudena Francés, *Carrusel de los niños perdidos* pel Colectivo Piel, *El día que cambié mi casa por una trompeta de colores* per Maquinant Teatre, *Enviudada* per Pepa Cases, *Üiqü'is* per la Panda de Yolanda, *La caseta d'Anacleta* per la Companyia Almudena Francés i la vetllada musical *Música dels somnis* al Molí de l'Herreu per Luna y panorama de los insectos (concert).

Per concloure cal dir que Matarranya Íntim ha estat el precedent de, potser, la millor iniciativa cultural de la Comarca, que de ben segur es repetirà en el futur.

L'ESMOLET

El dia que l'Arquebisbe parlà en la llengua dels feligresos // Carles Terès

Quan l'Arquebisbe Ureña va entrar a l'església de Sant Bernat entre aplaudiments, va donar les gràcies en català. Me'n vaig alegrar, tot i que m'imaginava que seria un 'bon dia' tipus Bruce Springsteen, és a dir, per a quedar bé amb la parròquia (i mai millor dit). De tota manera, ja era molt, vist el menyspreu de l'Església aragonesa cap a les llengües pròpies —res a veure amb els missioners, tan amatents a aprendre idiomes remots. En ser davant l'altar, però, vet aquí que fa el discurs de benvinguda també en català. Dic 'en català' perquè és com ell el va designar (res de valencià o d'altres denominacions menys honorables) esmentant l'alegria que li produïa poder-lo usar en aquella part de l'arxidiòcesi. Em va envair una eufòria que, ensopit com sóc, no sol produir-me la festa major. L'Arquebisbe va explicar-nos que procedeix d'un poble d'Alacant, i per això compartia la llengua catalana amb els seus feligresos. Va celebrar la litúrgia en

castellà, tret de quan va baixar a donar-nos la pau a gairebé tots els parroquians, que deia «la pau sigue amb tu» amb un somriure ample. Al final de la celebració va fer un altre parlament en català, aquesta vegada sobre els seus orígens rurals. No vaig poder evitar d'espiar de reüll els altres assistents i imaginar la seua estupefacció en veure la màxima autoritat de la diòcesi usant l'idioma de casa en acte i lloc tant solemne.

Mireu si n'estem, d'avesats a tanta garrotada, que anomenar les coses pel seu nom i usar la llengua dels feligresos es converteix en un acte extraordinari. Però, què voleu que hi faça: em vaig emocionar. Dels vint anys que duc a Aragó, a missa hi he sentit tots els accents del castellà, però mai (tret del dia del meu casament, amb capellà dut des d'Horta), la llengua dels matarranyencs. Algú em comenta *sotto voce*, que el papa Francesc hi té alguna cosa a veure.

“Fet a mà”, dues exposicions de les mestresses de casa de Bellmunt

// RAMÓN MUR

Les mestresses de casa de Bellmunt, en col·laboració amb l'Associació Cultural, Turística i Esportiva Amics del Mesquí d'aquesta localitat, han muntat per a aquest estiu dues exposicions artístiques i artesanals que han estat obertes al llarg dels mesos d'agost i setembre, una a l'edifici de l'antic forn i l'altra a la sala de la pròpia associació cultural.

La mostra del Forn, al carrer del mateix nom, és d'artesanía de la llar. Tot l'exposat allí està “Fet a mà” per persones, d'ahir i d'avui, del poble. Mobles d'època, utensilis domèstics que ja van passar a la història però que es conserven en perfecte estat, estovalles, jocs de llit, brodats de totes les classes i puntes de coixí de molt mèrit, estan

‘Fet a mà’, a l'antic forn de pa.

RAMÓN MUR

exposats per a delectança i admiració del públic sota els arcs de mig punt de l'antic forn de coure el pa. En total, més de 500 peces aportades pels veïns de la vila.

L'exposició artística de dibuixos, esmalts al foc i aquarel·les d'Àngels Guimerà és a la segona planta de la casa de Cultura Eugenio Bayod, del carrer Major, número 4, seu també de l'associació cultural.

Les dues exposicions han estat ideades i muntades per Ana Carrasco i Àngels Guimerà que han comptat amb la col·laboració de José Inglada, Jordi Rebullida i altres membres de l'associació cultural i van ser inaugurades al començament de les festes patronals de Bellmunt en honor de Sant Cosme i Sant Damià.

El Bergantes no es toca

// JOSÉ MIGUEL GRÀCIA

Més de 600 persones es van manifestar a Aiguaviva, el dissabte 10 d'agost, dia de Sant Llorenç, patró de la vila, contra el projecte de la CHE de construir una presa de laminació al riu Bergantes, enarborant pancartes: “Salvem lo nostre riu”, “No a la presa, hi ha altres solucions”. La plataforma ciutadana “El Bergantes no es toca”, convocant de l'acte, ja havia demanat l'allargament del període d'informació, i també havia fet arribar a la CHE més de 3.000 al·legacions contra el projecte. Representants de Chunta Aragonesista eren presents a la manifestació que va arribar fins al riu, on es llegí un manifest. La plataforma contra el projecte al·lega raons socials, econòmiques i mediambientals. El Matarranya i els pobles valencians de la conca del Bergantes estan donant suport a la plataforma, la qual se sent com David contra el Goliat que són PP i PAR, els quals ocupen la majoria de les institucions. La vall del Mesquí no es mou.

Salvador Espriu, Raimon, Miró i Fuster // Josep Miquel Gràcia

Quan vaig al centre de Barcelona, plaça de Catalunya i voltants, gairebé sempre dono una passada pel carrer Tallers i entro en alguna de les botigues d'antics vinils —de segona o tercera mà, però ara també de nous, normalment de jazz, reeditats recentment. El dissabte 13 de juliol, en una d'aquestes habituals visites, vaig trobar l'LP de Raimon, *Cançons de la roda del temps*. No cal dir que després de la sorpresa, la troballa m'encomanà una gran alegria. No tenia el disc —aquest estava en tan bon estat que potser no estava ni estrenat— i tres dies abans havia estat el centenari del naixement de Salvador Espriu. L'any 1966, Raimon havia posat música a dotze poemes d'Espriu, *Cançons de la roda del temps*, del llibre *El caminant i el mur*. Joan Miró va pintar la magnífica portada i Joan Fuster va escriure la glosa de la contraportada. En voleu més encara? El disc es va po-

sar a la venda el 1967, ara fa 46 anys. L'any següent, Raimon cantaria a la Facultat d'Econòmiques de Madrid, quan jo estava a punt d'acabar la carrera. També vaig ser al concert, i com si fos ahir, recordo amb molta emoció l'acte.

Retornant al disc, vull destacar la claredat, energia i especial cadència de la veu del primer Raimon. En escoltar “Cançó de la mort a l'alba”, “Cançó del capvespre” i alguna altra, meditacions líriques del pas del temps i la mort, no es pot evitar de reviuire el crit reivindicatiu de “Al vent” o “Diguem no”. Segur que Raimon no pensaria en aquells moments, que la cançó “Inici del càntic”, amb la qual va cloure el disc, com un tornar a començar la roda del temps, s'havia de convertir en una de les més sol·licitades i aplaudides en gairebé tots els concerts. “Ara digueu: la ginesta floreix..., ara digueu..., ara digueu.”

Lincatrofia i Cuestiones Bajoaragonesas, a la VI Jornada de Lectura Pública de Bellmunt

// RAMON MUR

La novel·la *Lincatrofia* de Carles Terès i l'assaig *Cuestiones Bajoaragonesas* de José Ignacio Micolau van ser les obres escollides per a la VI Jornada de Lectura de Bellmunt que, per sisè any consecutiu va tenir lloc en aquesta localitat baixaragonesa de la vall del Mesquí, el 15 d'agost, al pati de la Casa Membrado.

Lincatrofia és el títol de la novel·la en català, de Carles Terès, originari de Queretes i resident entre Torredaques i Alcanyís. L'obra va obtenir el Premi Guillem Nicolau 2011 del Govern d'Aragó a la millor obra aragonesa escrita en llengua catalana.

Cuestiones Bajoaragonesas, publicat el 2009 pel Centre d'Estudios Bajoaragoneses (CESBA), organisme dependent de l'Institut de Estudios Turolenses (IET) amb col·laboració de l'Àrea de Cultura de la Comarca del Baix Aragó és un llibre l'autor del qual, José Ignacio Micolau Adell, reflexiona sobre diferents aspectes relacionats amb la història i el present de la comarca baixaragonesa. En uns casos es tracta d'articles publicats per l'autor en diversos mitjans de comunicació i en d'altres de noves reflexions incloses per Micolau en el seu llibre.

Tant en el cas de l'obra de Terès com en el de la de Micolau, la lectura no va ser completa, tot i que n'a-

bastà una part força extensa. L'organització pretén d'aquesta forma poder oferir als lectors obres en català i en castellà, atès que Bellmunt és una població bilingüe del Baix Aragó, igual que altres de les valls del Bergantes, Matarranya i Mesquí. No obstant això, en alguna de les edicions anteriors es van llegir obres en la seva totalitat pel seu caràcter commemoratiu.

En tot cas, els llibres que es llegien a la Jornada de Lectura Pública de Bellmunt, tant en català com en castellà, corresponen sempre a autors baixaragonesos i la seva temàtica està relacionada amb la zona.

Les edicions anteriors de la Jornada de Lectura Pública de Bellmunt van ser les següents:

2008: *El porvenir de mi pueblo. Batalla a la centralitzación*, de Juan Pío Membrado Ejerique. (Saragossa, 1907).

2009: *Si les pedres parlaren/Si las piedras hablaran*, de José Miguel Gràcia i Jesús Pallarès (ASCUMA, Calaceit, 2008), obra dedicada a 45 ermites del Baix Aragó Històric.

2010: *Memòries d'una desmemoriada mula vella*, de Desideri Lombarte (Sirius edicions, Barcelona, 1997).

1999. *Los pueblos dormidos*, de Rafael Pamplona Escudero (Saragossa,

Tomàs Bosque llegint un tòrrid fragment de *Lincatrofia*
CÈLIA ANTOLÍN

1910. Reedició del CESBA, Alcanyís, 2010).

2011: *Apuntes biográficos sobre el insigne médico D. Andreu Piquer y Arrufat...* per Saturnino Arrufat [Elías SAB]. (Alcanyís, Impremta de Vicente Estevan, 1901).

2012: *Manifiesto ante la creación de la Sociedad Fomento del Bajo Aragón* (Alcanyís, 1912). *El Florit*, recreació poètica en català de la vida de Pascual Andreu 'El Floro' per José Miguel Gràcia Zapater.

Aquestes jornades de lectura pública estan organitzades des de l'Inici (2008), per l'Associació Cultural, Turística i Esportiva Amics del Mesquí de Bellmunt. El cartell anunciador de la jornada és obra del dissenyador gràfic Paco Fuster, soci de l'associació cultural.

L'ARGADELL

Manuscrits a llapis // Juli Micolau

"L'home recorda certes coses perquè li són útils o perquè desporten l'atenció de les seues més elevades facultats mentals, i l'animal que presideix l'home recorda i oblida altres coses d'acord amb el seu contingut emotiu." Aldous Huxley, *Eyeless in Gaza*.

Sí, Poesia als Parcs; el descans merescut de l'estiu ha vist i escoltat la remor dels verds al Parc Natural del Delta de l'Ebre dins dels actes del novè aplec de bouetes a Deltebre, concretament a la barca de la Cava, al pas de Baló, en homenatge a la Franja de Ponent. Això va ser el proppassat 29 de juny amb els poetes franjolins convidats Carles Andreu, Blanca Deusdad i un servidor.

I un mes més tard, els dies 26, 27 i 28 de juliol, organitzat per www.olifante.com va tindre lloc a Litago i el Monasterio de Veruela l'homenatge al poeta Luís Cernuda dins d'un munt d'actes del XII Festival Internacional de Poesia Moncayo. Un total de 36

poetes vinguts d'arreu regalaren lectures pròpies: vam escoltar diferents llengües... i també van haver projeccions, actuacions musicals i dansa. Aquest Festival de Poesia és un autèntic referent a l'Aragó.

I de pas ja puc fer la recomanació d'unes lectures que tenia pendents: el primer és el poemari *Echi nel crepuscolo*, de Lina Braga. Llibre adquirit a Ivrea, Itàlia. L'altre, *Ton monde est le mien. 39 poètes contemporains*. L'Atelier Imaginaire-Le Castor Astral, antologia comprada després d'eixir de la Bibliothèque Sainte-Geneviève, a la plaça du Panthéon, Paris.

Avui, per acabar la columna –tal i com estan les coses en política– començaré a llegir *El precio de la cortesía. Retórica e innovación* en Quevedo y Gracián. *Un estudio de la Vida* de Marco Bruto y del *Oráculo manual y arte de prudencia*, per Kenneth Krabbenhoft.

L'esperit de Joaquim Ibarz sobrevolà Saidí entre ritmes llatins i "canalles"

// MÀRIO SASOT

L'esperit tenaç, viatger i rebel de Joaquim Ibarz, corresponsal de *La Vanguardia* a Hispanoamèrica fins a la seva mort, al març de 2011, va tornar a recórrer durant el darrer cap de setmana de juny els carrers de la seva vila natal a través de les músiques, cercaviles, exposicions, projeccions de curts i *performances* organitzades en la seva memòria dins del festival "Estoesloquehay", patrocinat per la Diputació d'Oasca, l'Ajuntament de Saidí i el Festival de Cinema d'Oasca.

El record de Joaquim va estar present en l'exposició, als baixos de l'Ajuntament, de més de 50 objectes (màscares asteques, barrets andins, quadres, fotografies, etc.) seleccionats del llegat de més de 3.000 peces que alberga la seua "Casa de usted-Casa Vostra", aquests dies engalanada amb mantons de Manila i garlandes multicolors als balcons.

Divendres, després de la inauguració oficial de la mostra, el grup saragossà Artea Teatre va improvisar una hilarant festa dels morts mexicana, una barreja d'alegria i transcendència que va ser retratada per

Joaquim en moltes de les seues cròniques.

A la nit, els murcians de Ben Gunn Mento Band van evocar, amb el seu càlid recorregut musical per ritmes caribenys antics com el mento, el calypso o el son, països com Jamaica, Cuba, Puerto rico, Colòmbia, etc., dels quals Joaquim Ibarz va saber-ne extreure l'essència de les seves penes i les seves esperances.

Després dels murcians, les balades canalles i la veu clara i crítica de Víctor Coyote, el fundador del grup dels 80 Los Coyotes i encara una icona del rock amb sabor hispà per als seus molts fans, entroncaven amb el periodisme crític i incòmode per al poder que practicava el periodista de Saidí en els seus articles.

Dissabte nit, el grup de rock instrumental heterodox i surfer de Los Coronas, encara recent la seva gira per Austràlia, van posar la guinda de qualitat d'aquesta onzena Mostra Artística Rural "Estoesloquehay" amb un concert emotiu i vibrant on

van oferir gran part de les peces del seu últim treball, "Adios Sancho" i versions impagables de grups com Beatles, Stones, Brincos o Marisol.

L'alcalde de Saidí, Marc Ibarz, va mostrar a les acaballes de les jornades la seva satisfacció "per la gran qualitat dels actes programats i l'alta participació dels veïns i gent vinguda de fora".

"Hem aconseguit amb escreix –continuava Ibarz– realçar la figura de Joaquim a nivell nacional i projectar una imatge positiva del poble, que bona falta ens fa en aquests temps".

Durant la tarda del dissabte i el diumenge es van projectar, al cinema municipal, els curts premiats al Festival de Cinema d'Oasca celebrat aquest mes. Ambdues sessions van ser amenitzades, a la sortida, pels sons cubans dels lleidatans Són Sonitie, dissabte, i el grup de percussió local Saidukada, el diumenge, que posaren fi al Festival.

Jesús Moncada a la Setmana del Llibre en català

// CARLES SANCHO

Com a homenatge als 25 anys de la publicació de *Camí de Sirga* de Jesús Moncada, dins de la Setmana del Llibre en català a l'avinguda de la Catedral de Barcelona i organitzada per la Institució de les Lletres Catalanes, es va programar la taula redona "Conversa. Celebrem Moncada". A l'acte literari hi van participar Octavi Serret, el llibreter de Vallderoures, com a moderador, el mequinessà Hèctor Moret, escriptor, fillolleg i amic d'en Jesús i Albert Pujol director de la Fira del Llibre Ebrenc de Móra d'Ebre. La taula va ser presentada per Laura Borràs directora de la Institució de les Lletres Cata-

lanes. Els participants destacaren la importància de *Camí de Sirga*, una de les obres més rellevants de la literatura catalana, com ho confirma l'haver estat traduïda a una vintena de llengües. A més es parlà de la seua obra com a pintor, dibuixant i fotògraf, reconeguda sobretot després de la seua mort. D'esta última activitat artística, en gran part inèdita, properament es publicarà un volum d'una mostra de Moncada com a excel·lent fotògraf d'aquella Mequinessa que desaparegué sota l'aigua del pantà de l'Ebre en la dècada dels 70 i que l'escriptor recuperà a través de la seua obra literària i artística.

Publicació sobre el Priorat de Fraga

// CARMÉ MESSEGUER

Amb la conquesta cristiana de Fraga el 1149, es va crear el Priorat de Sant Pere Apòstol i de Sant Miquel Arcàngel, l'evolució del qual ha quedat recollida per Joaquín Guiral Satorres en el volum *El priorato de San Pedro de Fraga: 1149-1851*.

Guiral ha confeït aquesta història bàsicament a partir dels llibres de visita pastoral que es conserven en l'Arxiu de la Catedral de Lleida, que són els informes que el bisbe de Lleida o els seus visitadors delegats elaboraven amb motiu de la visita de les diverses parròquies del bisbat. La primera de les visites de què es té constància escrita és la de 1361. Per això l'autor s'ha servit també d'altra documentació complementària, com l'emanada dels concilis de la tarraconense o l'Arxiu històric municipal de Fraga, ja que els arxius parroquials es van cremar quan la guerra.

El priorat de Sant Pere va esdevenir Capítol (institució col·legiada) al segle XVI, moment en què ja estenia la seua jurisdicció més enllà del terme de Fraga, i al segle XVIII, amb la transformació de les institucions municipals arran dels decrets de

Nova Planta, va assolir la seua màxima esplendor. Amb la firma, el 1851, del Concordat entre la reina Isabel II i el papa Pius IX es van extingir la pràctica totalitat dels priorats d'Espanya, entre els quals els de Sant Pere de Fraga.

El volum, de to didàctic i amb referències a la situació històrica de cada moment, constitueix un retrat de la història de Fraga des de l'òptica del clergat i reflecteix les llums i ombres de l'església en tots els segles en què la parròquia de Sant

Molí fariner
que va
pertànyer al
Capítol de
Fraga
CARMÉ MESSEGUER

Pere de Fraga va tenir la consideració de priorat.

Guiral té formació en teologia i com a graduat social i va exercir de mestre i de gestor fins a la seua jubilació. Actualment coordina la revista de la llar del jubilat de Fraga i escriu poemes quan la natura l'inspira. El llibre, que ha estat editat pel mateix Guiral, es va presentar el dijous 30 de maig en el Palau Montcada de Fraga. Els beneficis de la seua venda es destinaran a Càritas parroquial de Fraga.

ESTAMPES RIBERENQUES

Dos testimoniatges bastant clarificadors // Joaquim Torrent

Pel que fa a la Franja intuïm que molts dels vots obtinguts per les formacions més reaccionàries i contràries a la llengua provenen dels sectors que conformen allò que s'anomena el franquisme sociològic, integrat per la gent més conservadora i reaccionària, lligada al caciquisme i, en el seu moment, al vell règim. Evidentment, també hi hem d'afegir aquella bona gent que es deixa intoxicar pels tòpics i la demagògia, i que en el sùmmum de l'alienació voten contra el seu propi patrimoni cultural; però el pinyol d'aquest fruit enverinat el constitueix aquest franquisme sociològic.

I no són meres especulacions, hem pogut trobar dos textos paradigmàtics que, si més no, ho confirmen.

El primer text el constitueixen unes declaracions recollides per J. L. Espluga en el seu llibre "Franja, frontera i Llengua", corresponents a un veí de Saidí –adult i de gènere masculí-. Diu: "Gent que ha naixcut a Saidí que parla castellà n'hi ha, i n'hi ha perquè... no sé com dir-ho, això va molt lligat a la ideologia de la família. La gent que xarre en castellà, pràcticament al poble, pràcticament són gent que ha viscut sempre a l'amparo del vell règim. Entenen lo català però és una forma de mantindre els seus principis." Més clar l'aigua...

El segon text correspon a l'antropòleg americà R. A. Barret, autor del llibre *Benabarre, la modernización de un pueblo español*, on afirma que (a Benavarri) "los notables hablaban castellano (...). Incluso aquellas familias burguesas que residían permanentemente en Benabarre hablaban castellano. El resto de los habitantes hablaban "ribagorzano" [...]. Casi todos los benabarrenses podían también expresarse en castellano, y ésta era la lengua que empleaban en su trato con los "señoritos" y con los forasteros." Igualment molt clar. Caldria, si de cas, remarcar que la qualificació de "burguesas" per a certes famílies potser no seria massa escaient, més aviat es tractaria de grans propietaris lligats al món agrari, els uns enriquits més o menys recentment i els altres, els notables, amb un enriquiment –en tots dos casos sempre relatiu– que ja vindria de lluny. Curiosament aquests "notables" es correspondrien amb aquells "hidalgos" ribagorçans esmentats per Corominas i que havien fet del castellà un signe de distinció i la seua llengua d'expressió. De tota manera resulta evident que, com el cas de Saidí, entenen i entenen el català, ja que el contacte diari amb la llengua de la majoria de la població ho feia, ni que fos per impregnació, inevitable...

Bona acollida de les tertúlies a la fresca d'Alcampell

// J. ESPLUGA TRENC

Paco Aznar
TERTULIES
ALCAMPPELL
WORDPRESS.COM

El cicle de tertúlies d'estiu es va inaugurar el divendres 26 de juliol amb la intervenció dels filòlegs Javier Giralt (Universitat de Saragossa) i Miquel Àngel Pradilla (Universitat Rovira i Virgili), els quals van exposar amb tota claredat l'estat de les investigacions científiques i acadèmiques sobre les llengües d'Aragó. Javier Giralt va detallar el mapa de les llengües es parlen a Aragó i, en particular, a la comarca de la Llitera: català nord-occidental (o ribagorçà) a Albelda, Alcampell, Algaió, Altorricó, Baells, Valldellou, Camporrells, Castellonroi i Tamarit; català amb marcadetes aragoneses a Peralta de la Sal i Gavasa; dialectes de transició del català a l'aragonès a Açanui, Calassanç i Sant Esteve de Llitera; i aragonès al poblet d'Alins. I, evidentment, castellà a Esplucs, Binèfar i Vencilló (tot i que, en aquests dos últims, amb importants contingents de catalandfons que hi han anat a viure des de la resta de la comarca).

El professor Miquel Àngel Pradilla, per la seua banda, va dibuixar una panoràmica general de l'estat de la llengua catalana en els territoris on es parla, així com sobre les tensions socials i polítiques a què es veu sotmesa. Des del seu punt de vista, hauríem de tenir una autoestima molt alta per parlar català, i va lamentar que no s'haja aconseguit crear un sentit de comunitat global de parlants, especialment perquè

des de Catalunya hi ha moltes resistències a obrir-se a (i a interessar-se per) altres territoris. El públic aquesta nit va ser molt nombros i el debat subsegüent molt animat, donant lloc a rèpliques molt sucoses per part dels ponents (podeu veure'n la transcripció a

la web de les tertúlies).

El divendres 2 d'agost el ponent va ser Paco Aznar, editor i director de la revista *Somos Litera*, a dia d'avui probablement la publicació més influent a la comarca. El ponent va descriure la seua trajectòria professional a través de diversos mitjans de comunicació, sobretot en l'àmbit de la ràdio, fins que el 2009 va decidir fundar una revista mensual i gratuïta. Una revista que, a més d'informar de notícies d'actualitat, inclou també moltes històries sobre esdeveniments clau o personatges singulars de la comarca. La fórmula ha tingut un èxit innegable i és una de les claus de la repercussió obtinguda per la revista en tan poc temps (set mil exemplars mensuals de tirada). Tot i ser una persona castellanòfona (de Binèfar) el ponent va ser capaç d'impartir bona part de la seva xerrada en català, en solidaritat amb la llengua del públic assistent i contra les hostilitats a què es veu sotmesa en els radars temps.

El dissabte 17 d'agost la tertúlia va comptar amb l'escriptor Carles Terès, que va explicar les circumstàncies que l'havien portat a escriure el seu premiat llibre *Licantropia*, una hipnòtica narració que va imaginar a partir de certes històries que son pare li explicava i que ell també ha anat explicant a les seues filles. Carles Terès ens va contar nombroses històries de licantropia del folklore europeu i, en el temps de debat, encara va poder recopilar diverses

històries de llops de la nostra comarca. Com que els components del Club de Lectura d'Alcampell havien llegit el llibre amb anterioritat, part del debat va versar sobre dubtes i comentaris relatius a la trama i els personatges, amb els quals molts dels lectors (principalment lectores) s'havien sentit molt identificats.

El cicle es va tancar el dissabte 24 d'agost amb una tertúlia de Juanjo Mallén, membre de la Cooperativa Joaquín Costa de Binèfar i president de l'Associació d'Amics del Panís de Consum Humà i de la Llavor d'Alfals Aragó. El ponent va explicar com les grans corporacions de l'agroindústria (sovent en connivència amb les agències estatals) orienten la producció agrària cap a un model especulatiu, en el qual les innovacions tecnològiques no responen a les necessitats dels agricultors i consumidors sinó als interessos de l'agroindústria. Aquesta situació ha convertit la producció d'aliments en una absurda cursa sense fi en la qual els agricultors cada vegada han de treballar més per guanyar menys. Això té conseqüències greus en comarques agràries com les nostres, ja que es tracta d'un model que expulsa població activa, contamina enormement l'entorn i genera aliments pobres en nutrients i amb elevats nivells de residus tòxics. Des de la Cooperativa Joaquín Costa de Binèfar ja fa més de 15 anys que s'estan buscant models alternatius, en línia amb les propostes del moviment internacional per la sobirania alimentària i els moviments anti-transgènics.

Les tertúlies van comptar amb l'animació musical del cantautor local Rafael Casas, que cada nit va interpretar un parell de cançons pròpies i alguna versió (de Sisa i Llach a Moustaki o Roberto Carlos). Les tertúlies van comptar amb el suport de diverses associacions locals (La Bardisa, GRAPA i La Mula Grogga), de l'àrea de cultura de l'Ajuntament d'Alcampell, i del CELLIT pel que fa a difusió. Més detalls al web <http://tertuliesalcampell.wordpress.com/>

MAGDA GODIA IBARZ, ALCALDESSA DE MEQUINENSA

«Una dona activa, entusiasta, emprenedora i valenta»

// M. LLOP I RAMON MUR

Magda Godia és alcaldessa de Mequinensa des de fa deu anys, catalanoparlant i defensora de la seua i nostra llengua. El fet de ser dona li va ocasionar més dificultats que facilitats en la gestió municipal, en els inicis. No obstant això, actualment esta actitud ja no existeix. És una persona que pensa en positiu i creu que en les pitjors situacions també es poden fer coses importants. Magda reconeix que els alcaldes i els regidors que governen en els seus pobles tenen una dedicació digna de lloar. "Moncada i Mequinensa són dos mons que estan íntimament lligats i és a nosaltres a qui ens correspon la tasca de difusió".

Magda Godia Ibarz
AJUNTAMENT DE
MEQUINENSA

Pregunta. *Vostè va nèixer a Mequinensa, quants anys fa que és alcaldessa del seu poble?*

Resposta. Ja fa deu anys que sóc l'alcaldessa de Mequinensa.

P. *El fet de ser dona li ha donat més possibilitats per a l'activitat política tant al partit socialista com al municipi?*

R. Més possibilitats no crec que n'hagi tingut; en tot cas potser el contrari. Recordo els primers anys en què el fet que l'alcalde del poble fos una dona despertava alguna reticència. Ara, passat el temps ja ningú no se sorprèn de veure una dona al capdavant de la Corporació, és més, ara alguns agraeixen el tracte femení en les relacions institucionals.

P. *Quina és la seua sensibilitat vers les actuacions municipals? Són diferents d'una dona a homes?*

R. No haurien de ser diferents, però en línies generals, crec que sí que hi ha diferents sensibilitats a l'hora d'actuar o decidir.

P. *Creu que les dones joves tenen més inclinació cap a la política ara que abans?*

R. No, jo crec que en aquests moments la política no resulta atractiva per a ningú. Potser encara hagi de passar un temps perquè dones i homes tornin a creure en ella i només a través de bones pràctiques polítiques aconseguirem millors societats i, per tant, caldrà implicar-se per recuperar el prestigi perdut.

P. *La Política com actuació de persones està molt menyspreada a causa de la manca d'ètica d'alguns polítics. Vostè creu que la població, en general, recuperarà la confiança amb l'exercici de la política?*

R. És cert que la classe política està molt desacreditada, potser perquè només transcendeix el que fan els mals polítics que han utilitzat el seu càrrec per al seu lucre personal, oblidant alguns d'ells la seva ideologia, el seu projecte, fins i tot els seus principis morals que poden ser canviants en funció del que més ofereixi. Però jo penso que la societat, a més de reprovar aquestes actuacions, ha de fer un altre exercici que és el d'aprovar amb majúscules la tasca que realitzen molts polítics i la d'alcaldes i regidors d'a-

quest país (que són la majoria), que governen als seus pobles amb una entrega i una dedicació digna d'elogi.

Tots no poden ser en el mateix sac.

P. *És veritat que el poder corromp?*

R. A alguns sembla que sí, com lamentablement estem veient. De tota manera, no crec que sigui un problema del poder per si mateix, sinó de les persones que l'ocupen.

P. *Com a ciutadana que viu afectada per la actual situació de crisi, què ens podria dir per donar-nos ànims per tirar endavant?*

R. Jo solc ser una persona que pensa en positiu i crec que fins en les pitjors situacions també es poden fer coses importants. És moment per posar en marxa la imaginació i potser ens sorprendrem dels resultats.

P. *Vostè és una aragonesa que parla català. Quan utilitza el castellà, tradueix el seu pensament?*

R. Sí, m'adono de vegades que estic traduint el meu pensament quan parlo i escric. Aquesta traducció simultània en ocasions, no deixa fluir amb facilitat el llenguatge i juga males passades. Tanmateix, tampoc no tinc dificultat per expressar-me en

castellà, llengua en la que m'he educat i exercit la meua professió durant molts anys.

P. *El seu municipi, Mequinensa, ha tingut moltes transformacions en els darrers anys, especialment des del punt de vista cultural i turístic. Què ens podria dir sobre les actuacions que vostè ha portat a terme: espai Moncada, projectes en el Poble Vell, Museu de la Mina...?*

R. El complex museístic del "Poble Vell" és una gran actuació que s'ha pogut dur a terme gràcies a l'aportació econòmica que aquest municipi ha rebut del pla MINER.

Conscients que existia un deute moral amb els mequinensans que van quedar despulats de les seves arrels, la seva història, les seves tradicions, com a conseqüència de la desaparició del seu poble, es va apostar fort per desenvolupar un projecte que tingués una doble funció: d'una banda recuperar el nostre passat i deixar plasmat en aquest Poble Vell que Jesús Moncada va voler mantenir viu a través de la seva obra literària i al qual calia fer justícia destinant per a ell un espai especial on la seva persona i la seva obra literària i pictòrica adquirís la major rellevància possible i per altra banda posar en valor Mequinensa com a reclam turístic-cultural. És una actuació de la qual em sento especialment orgullosa perquè el museu de la mina, l'exposició del passat prehistòric, el museu d'Història, l'Espai Montcada i el recorregut Poble Vell a través de rutes literàries, formen un gran espai cultural que té una singularitat molt especial i diferent d'altres ofertes i on l'aigua sempre és l'element protagonista.

P. *La data de l'1 de novembre de 1984 està escrita en la història amb la denominació de "La declaració de Mequinensa", quan es van reunir al castell de la vila els alcaldes de la Franja, en el temps que el Sr. José Bada era Conseller de cultura. Recentment s'ha reafirmat aquesta declaració tot i que l'actual Govern d'Aragó actua en contra de la nostra llengua i la nostra cultura. Com viu aquest retrocés?*

R. Ho veig com un fet lamentable i innecessari perquè les llengües han de servir per unir i no per separar.

M'entristeix que no es valori que en una comunitat on es reconeix que parlem tres llengües no es consideri com una gran riquesa. I que es menyspreï la sort que tenim a Aragó i s'opti per reconèixer com a llengua només el castellà.

Barrejar ser, sentir i parlar és una combinació perillosa que s'utilitza molt, on apareixen paraules que intoxicuen la qüestió: Catalunya, independentistes, annexions, etc. Jo crec que tots sabem d'on som i on estem, per tant, aquesta no és la qüestió. Només volem que el debat se centri en la llengua; tota la resta sobra i perjudica. Algú pot dir que no parlo mateixa llengua que una persona de Lleida, Barcelona o Tarragona... amb els que m'hi entenc perfectament parlant com ho faig al meu poble? He intervingut públicament davant d'acadèmics catalans a Barcelona i tots m'han entès sense cap problema. Els exemples poden ser infinits. Aleshores pregunto, parlo català? Segons la nova Llei de Llengües, sembla que s'haurà de donar un nom a la llengua que es parla a cada poble. Passa això en algun lloc del món? Quin reconeixement tindrà? Hi haurà una gramàtica de cada llengua a la qual poder acudir per normalitzar la seva escriptura? O, a nivell lingüístic, ens convertirem en ciutadans de tercera categoria, perquè potser mai no hi hagi aquest reconeixement?

Els diferents governs han anat donant noms a la nostra llengua al llarg del temps, però la veritat és que nosaltres seguim parlant el que parlaven els nostres avantpassats, que es remunta al segle XIII, com així ho avalen documents escrits en català d'aquesta època que posseïm en el nostre arxiu municipal.

Em nego a no tenir el mateix dret que qualsevol ciutadà a què se'm reconegui que parlo una llengua.

La llengua no pot servir per confrontar, la llengua és sinònim de riquesa diversitat, tolerància i en tot cas, la identitat no s'aconsegueix canviant el nom per un altre identificat amb el territori.

P. *Mequinensa és coneguda mundialment per les obres d'en Jesús Moncada, obra representada també al teatre, famoses no solament per la seua qualitat literària si no per la re-*

flexió vers la destrucció d'un poble (de molts pobles) en pro dels interessos econòmics, com actualment. Des del seu punt de vista, com es viu a la vila la seua absència?

R. Mequinensa té un deute moral amb Jesús Moncada. Un escriptor que dedica tota la seva obra literària a narrar la forma de vida dels mequinensans i els fets tan especials que van succeir com va ser la desaparició del Poble Vell.

Ell va emprendre una tasca, amb una feina callada, discreta, senzilla, sense ostentacions (era la seva manera de ser) però la seva obra té una excel·lència literària, reconeguda i traduïda mundialment.

Moncada i Mequinensa són dos noms que estan íntimament lligats i els mequinensans ens considerem els seus hereus morals. Conscients d'això, treballem cadascú des de la parcel·la que ens correspon, tenint sempre present que, encara que ell ja no hi sigui, és a nosaltres a qui ens correspon la tasca de protegir,

promocionar i divulgar la figura de l'escriptor i de Mequinensa.

P. *Li queda temps per al lleure? Ens agradaria saber quines aficions té.*

R. Com bé dius, queda poc temps per a l'oci, però la

veritat és que m'agrada estar el més activa possible i de vegades fins a l'excés. Les meves aficions van acomodant-se una mica a les inquietuds que apareixen estacionalment amb treballs manuals. La música i la lectura, però, sempre hi són presents. Tinc molt abandonades la pintura i les activitats esportives.

P. *Què es allò que més recorda de la seua infància*

R. Els meus records d'infantesa sempre estan relacionats amb la meua vida al Poble Vell. Els de joventut amb la meua època d'estudiant i d'adaptació al nou poble amb la família i amics.

P. *Magda Godia, com a dona, com a persona, què ens pot dir sobre la seua "filosofia de vida"?*

R. Implicació total en les meves obligacions, tant familiars com professionals i polítiques, on el treball i la dedicació sempre ha estat la meua màxima.

Moltes gràcies.

«Mequinensa té un deute moral amb Jesús Moncada»

Llibreria Serret. 30 anys de compromís amb la cultura

// MÀRIO SASOT

La llibreria Serret de Vall-de-roures, acaba de complir 30 anys de vida. Al llarg d'aquest temps, gràcies al dinamisme comercial i el constant activisme cultural del seu propietari, Octavi Serret, s'ha convertit en quelcom més que un lloc de venda de llibres i diaris. Serret Llibres és avui dia un imprescindible punt de trobada de la literatura i la cultura catalanes de la Franja amb la Terra Alta i les Terres de l'Ebre i un nexa d'unió entre autors i lectors d'expressió castellana i catalana.

Pel seu local, atapeït de llibres, on es poden trobar des dels best-sellers internacionals més coneguts fins a les més modestes publicacions comarcals, han passat escriptors com Rosa Regàs, que aquest agost repetia visita per presentar el seu llibre *Música de Cambra*, Víctor Amela, assidu col·laborador i amic de Serret, Xavier Serra, Ana Mª Matute, Lorenzo Silva, Ian Gibson, Fernando Marías, Fernando Martínez Laínez, Fernando Sánchez Dragó, Jesús Àvila Granados, Emilio Ruiz Barrachina, entre molts altres

A la llibreria Serret no hi ha gairebé setmana sense presentació d'un llibre pel seu propi autor, complint així un dels somnis d'Octavi, gairebé des de nen. "Quan vaig obrir el meu primer quiosc-llibreria, al carrer Belchite de Vall-de-roures, amb 16 anys, ja somiava que algun dia els meus clients poguessin comprar els llibres signats i dedicats pel seu autor, com passa a les grans ciutats" –ens confessa Serret.

Ara, amb prop de 47 anys, Octavi Serret contempla satisfet com la seva pàgina web serretllibres.com, pionera en la difusió, distribució, i venda de llibres en línia té una llista, de 7.500 clients i les seves novetats editorials, comentaris i esdeveniments culturals es difonen puntual i massivament per Twitter, Facebook, el seu blog, etc. Gràcies

Octavi Serret amb Rosa Regàs
OCTAVI SERRET

al seu esforç, les grans empreses d'edició i distribució espanyoles tenen molt en compte aquest establiment, situat en un remot racó del Matarranya de Terol, per al llançament dels seus productes.

Octavi va muntar el seu primer quiosc-llibreria l'any 83 en el mateix local, posant una paret pel mig, on la seva família tenia una botiga d'abonaments i insecticides

Uns anys més tard va adquirir el local actual des d'on projecta una infinitat d'activitats.

"El primer acte públic important que programem va ser el Congrés Matarranya Màgic, el 2003. Van acudir un munt d'escriptors, entre ells Sánchez Dragó, Javier Sierra, Emilio Ruiz Barrachina, Calleja, Sebastià d'Arbó, i tots ells van signar els seus llibres a la llibreria" –explica el llibreter de Vall-de-roures.

Després van venir altres esdeveniments similars amb temàtica diversa, com el "Solstici d'estiu" a La Freixneda, el 2004, que va agrupar nombrosos poetes del Matarranya i

el seu entorn, o el projecte "Sobre rails", les trobades estivals de "Escriptors ebrencs" a través de la Fira del llibre de Móra d'Ebre, o l'edició d'obres col·lectives com *El riu que parla* (2006), *Galeria Ebrenc* (2008), o *L'arbreda ebrenc* (2009).

L'any 2009 Serret va rebre el Premi Nacional de Cultura, que atorga el CONCA català, i el Premi "Franja. Llengua i territori" de les associacions de la Franja, tots dos en reconeixement a la seva tasca editorial i de difusió cultural al Matarranya

Al juliol d'aquest mateix any Serret va editar *Els follets del Matarranya*, de Javier Aguirre en traducció catalana d'Antoni Bengochea, que va ser presentat a la Casa Ametller de Barcelona juntament amb la mostra fotogràfica "Matarranya Desconegut".

Per a celebrar aquests 30 anys de vida de la llibreria, Octavi Serret ha organitzat a l'agost la trobada literària "Agost negre" i té previst muntar un concurs Literari d'àmbit estatal.

Calor, vacances per a uns, de treball per uns altres. Tot es queda quiet en uns llocs. Tot es mou en altres: Mar, muntanya, carreteres, festes, i activitats culturals extra.

Cellit, a la a la Llitera, facilita informació sobre activitats de l'Institut de Estudios Altoaragoenses, relacionades amb béns culturals d'Aragó, ajudes per a la investigació, estudis a la muntanya, nits màgiques amb festes i tertúlies.

Mitjançant el Cellit, em pogut veure interessants exposicions en diferents ambients i indrets. A la Llitera:

–Records d'ahir a les festes de Gavasa.

–L'obra gràfica de Katia Acín, que tracta de Ramon Acín, "Geometría del hombre sin aristas", s'acosta a la vida, obra i compromís anarcosindicalista de la primera part del s. XX a l'Aragó.

A Binèfar hi ha activitats importants i atractives:

–Conferència de Víctor Pardo Lancina "Pedagogía de la Libertad." sobre Ramon Acín.

–Es va fer una primera edició d'Imaginaria, festival de titelles i imatges en moviment.

–Hi va haver una conferència-xarxada sobre "Sostenibilidad Medioambiental" tractant de l'extracció d'hidrocarburs per la tècnica súper agressiva fracking, pel que la empresa Frontera està demanant permís al Govern per instal·lar-se als nostres territoris i afectaria a Albelda, el Torricó, Binèfar, Esplús Tamarit i Vencilló.

A Alcampell a darrers de juliol, es van fer les Tertúlies a la fresca. El tema de la llengua el van tractar Xavier Giral i M.A. Pradilla. De periodisme comarcal en parlà Paco Aznar, director de "Somos Litera". De licanthropia, en Carles Terès, del Matarranya. I d'alternatives al sistema agroalimentari, Juanjo Mallén, cooperativista.

A pobles com Albelda aquest estiu s'han programat activitats relacionades amb festivitats de final de curs, revetlles, festes de la sega i trilla, berenar de pesca a una bassa habitual, sortides, cine a la fresca, entre d'altres. A la biblioteca al juny es va fer un curs d'inserció laboral per a joves i un altre de fotografia.

Per les festes majors d'estiu, carrosses, música, penyes molt actives, sant Roc i recuperació de La Rambla —diuen que amb tot plegat ha estat un

èxit. Les activitats extra, a les festes majors de tots el pobles, són molt intenses.

Aquest estiu 2013 ha estat marcat pel rebuig a la recent Llei de Llengües, amb activitats i manifest. El Cellit, en un manifest, declara la total i completa disconformitat amb aquesta llei per ignorar els criteris filològics i lingüístics, que corresponen exclusivament a les comunitats acadèmiques i universitàries.

La Plataforma Aragó pel Català defensa el fet de ser aragonès i parlar català, i que la llengua no sigui motiu de disputes, sinó un mitjà per comunicar, per a tenir una bona relació amb tots el pobles, tant de Catalunya com d'Aragó. Es reclama que s'escolti al mon científic i acadèmic davant de la supressió de la denominació de Català per part de la nova llei. Aquesta Plataforma va fer una xerrada a Albelda el 9 d'agost, per part de X. Giral del departament de Lingüística a la U. de Saragossa i J. Espluga del departament de Sociologia a la UAB. Van assistir-hi 123 persones.

El 3 de setembre es va fer un altra trobada a Tamarit amb Josep Espluga i Ramon Sistac com a ponents.

TOT ENSENYANT LES DENTS

Cafè amb llet i qüestió nacional // Ramon Sistac

Arran del contundent fiasco de Madrid en la candidatura dels Jocs Olímpics de l'any 2020, les converses de carrer i les xarxes socials han anat plenes de comentaris de tot tipus (però gairebé sempre fotetes i immisericordes) sobre l'actuació estel·lar davant el COI de la Sra. Ana Botella, alcaldessa de Madrid. Comentaris que se centren bàsicament en el seu mal anglès i en alguna frase antològica, com allò de "*there is nothing quite like relaxing cup of café con leche in Plaza Mayor?*". Mentre —així em consta— bona part de la població de Madrid (i potser d'Espanya) aplaudeix en secret el fracàs d'un despropòsit tan gran en temps de crisi com la candidatura mateixa, la famosa "caverna mediàtica" cerca impossibles i increïbles contubernis i enemics exteriors que justifiquen el daltabaix, encara més a partir de l'indiscutible èxit organitzatiu i logístic de la Via Catalana i la possibilitat d'una candidatura pirinencobarcelonina per als jocs d'hivern de 2022.

Anem a pams. La "caverna" ja s'ho farà amb els seus contubernis, però ara voldria trencar una llança en favor de qui ja és coneguda internacionalment com "Annie Bottle". Que parle malament l'anglès no em pareix cap delictes. Potser fins i tot caldria agrair-li l'esforç. Tot i que, ben pensat, potser no ho va fer pas

per cortesia (al capdavant eren a Buenos Aires), sinó per vanitat (ha de demostrar que la família Aznar és políglota més enllà de la intimitat) i per fregar-ho pels morros al seu correlligianari Mariano Rajoy, del qual l'única experiència més enllà del castellà que se'n coneix (diuen que no sap ni gallec) va ser també de categoria: "*It's very difficult, todo esto*". El problema no és la llengua, no. Ni tampoc la seua esperpèntica gesticulació o el seu posat d'extraterrestre. Cadascú té la gràcia que Déu li ha dat i no s'hi pot fer més. A mi, el que de debò m'escandalitza són les referències. Pretendre que al món mundial saben què és un *madrileño* i una *madrileña* i que no cal traduir-ho... Convidar a passejar pel *Madrid de los Austrias*, així en castellà, com si fos una marca comercial o un hipermercat... I, sobretot, a qui li pot passar pel cap que a les masses del planeta els farà vindre salivera, literalment se'ls farà la boca aigua, de pensar en el *café con leche* de Madrid? Potser no hi tenen el museu del Prado? O los *huevos rotos* de Casa Lucio? Que no hi ha el *Valle de los Caídos*?

Parlem clar: Madrid és una ciutat molt bonica, però, en qüestió de cafès, no és pas una referència mundial. I si continuen —alguns, els que hi manen— perdent el temps mirant-se el melic, se'ls acabarà passant l'arròs.

Bouesia 2013 i la Franja: de les Terres de l'Ebre al Matarranya

// M.D. GIMENO

La poesia i els poetes de la Franja van ser protagonistes de dos dels actes de la 9a edició de la Bouesia, celebrada enguany entre el 22 de juny i el 17 d'agost. Reconegut i consolidat festival lúdic i cultural, dirigit per Miquel Àngel Marín i Javier Caballero, el 29 de juny la barcassa de la Cava a les Terres de l'Ebre va acollir un bon nombre d'assistents per escoltar els poemes del montrogi Carles Andreu, de Juli Micolau (de la Freixnedà, Premi Guillem Nicolau 1997 i 2008) i de la Blanca Deusdad (de Beseit), recitats pels mateixos autors, que van connectar el paisatge matarranyenc amb les aigües tranquil·les i immenses del Delta. El recital, que forma part del cicle Poesia als parcs, patrocinat per la Diputació de Barcelona i coordinat per Carles Hac Mor i l'Ester Xargay, va estar precedit d'un homenatge a Josep Arques, l'últim barquer de la Cava, i va comptar amb els versos improvisats del versador Torreta, la rondalla Teixidor i la rondalla dels Tres Cantadors, acompanyats per balladors. A la nit

va continuar la festa poètica amb el "resital" reivindicatiu de textos i instruments de més de 30 "bouetesses" i "bouetes" de totes les procedències i disciplines.

Tres setmanes més tard, el 21 de juliol, poetes de diverses procedències va fer un "Correbous" a la Franja, des de Mont-Roig de Tastavins, acompanyats del Carles Andreu, que coordinava este projecte de Poesia de Frontera. Tot seguit, els carrers, edificis i paisatges de Penarroja de Tastavins van ser recorreguts amb la veu dels versos de Desideri Lombarte, des del castell, ataüllant el món del Molinar, a la Mare Déu de la Font, de la mà de Joan Arrufat: "Aquí, de qualsevol racó et surt algú que et recita un vers. I això és màgic, com el Matarranya", destaca. Per a la Rosalia Gil, vídua del poeta, que va recordar moments de la seua vida i obra, l'homenatge va ser "molt emotiu". Després a Vallde-roures, convocats per la llibreria Serret, es van presentar diversos llibres a la sobretaula del dinar: *La mort del pare i mare* de Carles An-

La barcassa de la Cava
ESTER XARGAY

dreu; *Campredó, 1931-1939. República, revolució i guerra* de l'Emigdi Subirats; *Esfères Coincidents* de la Raquel Estrada; *Lengua, ciencia y fronteras*, recull d'estudis coordinats per José Enrique Gargallo, professor de Filologia Romànica a la UB; *Frissons d'Ange* de Raymonde Jaccod, presidenta de l'Associació de Poetes francesos a Espanya; i el bilingüe en català i francès *Canigonenc* i *Marinada* de Robert Saut, presentat per Philippe Lavaill. A la tertúlia, molt animada, van intervinde el clarinet de Miquel Àngel Marín, lectures de poemes, improvisacions d'altres, una xiulada col·lectiva –"La vaca que xiula" és lema de la darrera edició de la Bouesia–, i intervencions teòriques sobre el xiular dels animals i els sons humans o sobre l'origen primitiu de la nostra llengua comuna. Es va aconseguir allò que els bouetes anomenen la "boutopia": que tots fan alguna cosa d'alguna manera... Amb este esperit és ben segur que continuaran els lligams delto-franjolins en pròximes edicions de la Bouesia.

El Aragonés: una lengua románica

// ARTUR QUINTANA

En aquests temps miserables de LAPAOS i LAPAPYPS fa goig de poder ressenyar un llibre ben recent, *El Aragonés: una lengua románica*, que ja des de la primera pàgina deixa ben clar, no solament que a l'Aragó es parlen tres llengües: aragonès, català i castellà, sinó que a més, amb un esplèndid mapa, indica amb tot detall a on es parlen. El llibre ens ha tornat una bona part de la nostra dignitat d'aragonesos, i de persones, que el Govern s'esforça en furtar-nos amb la seva dita Llei de Llengües. L'obra havia aparegut com a fulletó de *El Periódico* de gener a maig d'enguany, i ara, al juny s'ha publicat en format de llibre, afegint-hi el *Vocabulario básico bilingüe aragonés-castellano / castellano-aragonés* d'Antonio Martínez en quarta edició corregida i augmentada. El llibre va dirigit al públic castellano-parlant, que en gran part, com indiquen els autors saben ben poc de la llengua i la literatura aragoneses, tot i tenir-les ben a l'abast. En disset capítols es presenta la història de la llengua aragonesa –bàsicament la externa– i de la seua literatura des del període medieval a l'actualitat, acompanyada de la de la cultura que han conformat –aquest darrer aspecte és una encertada novetat. Cada capítol conté, a més, unes pàgines dedicades a un autor de llengua aragonesa, i se'n dóna una mostra prou extensa en aragonès de la seva obra. Els capítols se solen tancar amb una secció, *Fendo parola*, on s'ofereix gran

part del vocabulari de l'aragonès ordenat per camps conceptuals. A partir del capítol 10 s'hi inclou una nova secció que conté un curs pràctic d'aragonès. Al final del capítol 17 hi ha una extensa i útil bibliografia. En resum: el llibre és molt ben fet, dóna molta informació i ho fa amb tota amenitat. Res, compreu-lo i difongueu-lo, que ja cal que ens coneguem d'una santa vegada. De crítica de detall, inevitablement en una obra que ho vol abastar tot de la llengua aragonesa, se'n podria fer bastant. Em limitaré a una de sola: a la frivolidat de voler-nos fer creure que el fet que la *Pastorada* de Castigaleu continga fragment en aragonès és la prova que fa uns cent anys s'hi parlava aragonès, substituït en l'actualitat pel català. Frivolitats com aquestes, o martingales de lingüística ficció –si ho preferiu d'anomenar així–

Mapa lingüístic d'Aragó de l'anteprojecte de Llei de Llengües de 2001

, desdiiuen del tenor de l'obra, altrament molt digne. Això sí: ara que ja tenim una excel·lent introducció a la llengua aragonesa i a la seua literatura caldria fer el mateix amb la llengua catalana de l'Aragó i la seua literatura, perquè si bé tothom sap al nostre país que existeix la llengua catalana, a la Catalunya diuen, són ben pocs els que saben que aquesta llengua catalana, i la seua literatura, és també llengua pròpia i històrica de l'Aragó. El millor fóra que ho iniciés *Rolde*, que ha estat un dels grans instigadors del llibre ací ressenyat, i és una de les comptades institucions que de sempre lluiten per l'Aragó trilingüe, i fer-ho en col·laboració amb el Departament de Català de la Universitat i amb les associacions d'estudi i foment del català al nostre país. Com diuen els occitans *La fe sens òbras, mòrta è*.

DONES

Hannah Arendt (Hannover, 1906-Nova York, 1975) // M. Llop

Filòsofa, política alemanya d'origen jueu, educada de manera liberal per la seua mare quan es va quedar vídua. A catorze anys va llegir la *Crítica de la raó pura* de Kant i *Psicologia de les concepcions del món* de Jaspers (director de la seua tesi: *El concepte de l'amor en Sant Agustí*, editada l'any 1929 a Berlín). Alumna de Heidegger, amb qui va mantenir una relació amorosa secreta durant molts anys. H. Arendt tenia amistat amb pensadors, filòsofs, polítics... Casada amb Günther Anders, van viure a Frankfurt on ella escrivia i participava en seminaris. El 1932 va fer una crítica del llibre d'Alice Rühle-Gerstel: *El problema de la dona en l'actualitat*. Unida als moviments sionistes solament es considerava alemanya «per la llengua materna, la filosofia i

la poesia». Vivien en l'exili a París quan, el 1937, es va divorciar. El 1940 es va casar amb Heinrich Blücherl. Uns anys després arribarien a Nova York amb la seua mare, on feia classes i escrivia. Després de la II Guerra Mundial va viatjar a Alemanya i va escriure *Existencialisme francès*, filosofia que compartia amb el gran existencialista Albert Camus. Arendt destacà per l'informe que va elaborar sobre el Procés d'Eichmann (1962) per al *The New Yorker*, que va provocar una gran irritació a la comunitat jueva. *Els orígens del totalitarisme* i les seues idees recopilades en diverses publicacions provoquen admiració vers una dona valenta, lluitadora i coherent amb la seua filosofia sobre l'ésser humà.

Exposició de fotografies de Moncada a Mequinensa

// CARME MESSEGUER

Amb el títol “Mequinensa! Fotografies de Jesús Moncada” es va inaugurar dissabte 7 de setembre, en la Sala d'exposicions Miquel Ibarz de Mequinensa, una mostra de fotografies de l'autor de *Camí de sirga* sobre vilatans, oficis i racons que van quedar sota les aigües amb la construcció del pantà de Riba-roja.

Aquesta mostra ha estat una iniciativa del Museu Etnològic de Barcelona i suposa una primera concreció del conveni de col·laboració en temàtica cultural que han signat l'Ajuntament de Mequinensa i l'Ajuntament de la Ciutat Comtal. L'acte va

comptar amb la presència de Magda Gòdia, alcaldessa de Mequinensa, en qualitat d'amfitriona, de Carles Sala en representació de l'Ajuntament de Barcelona, de Josep Fornés, director del Museu Etnològic, i de Rosa Maria Moncada, germana de l'escriptor. La selecció de les fotografies, així com dels textos que les acompanyen, ha estat a càrrec de Josep Fornés i de Rosa Maria Moncada, i té un marcat accent antropològic, centrat en els oficis i les formes de vida que van quedar aturades en el record del poble vell de Mequinensa. L'exposició es podrà visitar fins al 3 de novembre en

Un jove Jesús Moncada amb un company de feina a l'editorial Montaner i Simón

dissabte i diumenge.

La mostra forma part d'una exposició més àmplia encara en preparació que es podrà veure aviat a Barcelona, Móra d'Ebre, València... Més enllà de l'interès documental i artístic de les fotografies, la iniciativa és un nou reconeixement de Barcelona cap a un dels seus habitants més il·lustres, ja que Jesús Moncada va residir en el barri de Gràcia d'aquesta ciutat pràcticament durant tota la seua vida professional. Paral·lelament, una editorial saragossana està enlllestint també la publicació d'una àmplia selecció de fotografies obra d'aquest polifacètic artista mequinensà.

Actes de “pre-Santa”

La inauguració de l'exposició “Mequinensa! Fotografies de Jesús Moncada” es va emmarcar dins dels actes de “pre-Santa” previs a les festes en honor de la patrona de la localitat, Santa Agatòclia (17 de setembre) i va comptar amb l'afluència d'un públic entusiasta per tot allò que porta el nom del Poble Vell o la signatura de Jesús Moncada. Durant l'acte es va procedir també al lliurament del premi al guanyador del cartell anunciador de les festes, Pablo Vidallet, mequinensà dissenyador gràfic que ha merescut aquest mateix premi en anteriors edicions. El tret d'eixida de les festes de la Santa pròpiament dites va tenir lloc el divendres 13 de setembre, amb el pregó de festes, responsabilitat que enguany va recaure en Andreu Coso, mequinensà també resident a Barcelona i col·laborador de *Temps de Franja*.

U12

Masclisme versus matxisme // Esteve Betrià

No recordo en quina publicació periòdica (potser al desaparegut setmanari *El Món*) vaig llegir fa una bona colla d'anys una col·laboració de caràcter lingüísticoideològic de l'escriptora Marta Pessarrodona en la que assenyalava que la gran majoria –per no dir la totalitat– de les llengües del nostre context cultural occidental, si més no, empraven –empren– mots inspirats directament i formal en l'espanyol *macho* –i en el seu derivat *machismo*– per referir-se a l'actitud que mostren determinats sectors de la societat quan atribueixen als hòmens una superioritat de valors, en tots els camps, sobre les dones; i això deu ésser així perquè al nord dels Pirineus i del riu Grande es deu tenir la impressió que és en el món hispanòfon (en el peninsular i en el de més enllà del mar) on aquesta actitud es manifesta amb una remarcable intensitat.

Dic la major part de les llengües europees perquè els ibèrics catalanoparlants (a causa dels mateixos escrúpols lingüístics que mostren els occitanoparlants quan al mot francès *chauffeur* –emprat, més en el passat que en l'actualitat, en bona part de llengües europees de fora de l'Estat francès per referir-se a la persona que té per ofici conduir automòbils– li fan correspondre el mot occità *calfaire*; o quan els catalanoparlants de la Catalunya del Nord tradueixen el mot francès *comité* com a *comi-*

tat per referir-se a un grup de persones elegides o nomenades per un partit o un col·lectiu per constituir una junta que té determinades atribucions) emprem, sobretot en àmbits formals, el mot ‘masclisme’, fent, al nostre entendre (meu i de la Marta Pessarrodona, si més no) d'aquesta manera una, diguem-ne, ultratraducció del mot castellà *machismo*.

Potser és l'hora –si volem una llengua sense excessives servituds– de seguir l'exemple de la resta de llengües europees i, simplement, adaptar formalment els *macho* i *machismo* espanyols al català i, per tant, recollir en els nostres diccionaris les formes ‘matxo’ i ‘matxisme’ amb un significat semblant al que trobem en els diccionaris de la resta de llengües europees.

O potser no, perquè havia oblidat apuntar que l'única –pel que sé– llengua europea, a més del català, que en lloc de fer una adaptació formal fa una ultratraducció conceptual dels mots espanyols *macho* i *machismo* és l'èuscar –si més no el peninsular. Tot plegat fa pensar que el masclisme/matxisme, més que una actitud especialment intensa en el món hispanòfon, és una actitud especialment intensa en les diferents societats que ocupen la península Ibèrica, i illes adjacents, incloses la basca i la catalana. Ja sabeu, som –com proclamava ja fa anys en Joan Manuel Serrat– inevitablement ibèrics, mascles i cristians.

El programa Luzia Dueso, un pas més cap al genocidi lingüístic del català a l'Aragó

// MÀRIO SASOT

El passat 27 de juliol va sortir publicat al BOA les noves bases del Programa Luzia Dueso “para la difusión del aragonés y sus modalidades lingüísticas en los centros docentes públicos y privados concertados no universitarios de la Comunidad Autónoma de Aragón durante el curso 2013-2014”.

Vista la seua programació, continguts, objectius, etc., està clar que el Programa Luzia Dueso és la continuació (ampliat en horitzons, que no en pressupost) del Proyecto d'Animación Cultural Luzia Dueso que va nàixer el 2006. Consisteix en un seguit d'activitats complementàries per a enriquir i recolzar les classes d'aragonès, especialment als centres de les comarques aragonesoparlants, entesa aquesta denominació com científicament s'ha entès tota la vida, lo que segons la Llei de Llengües recentment aprovada i de la que emana la normativa d'aquest Projecte seria el LAPAPIP (Llengua aragonesa pròpia de les àrees pirenaica i pre-pirenaica).

La prova és que totes, absolutament totes les més de 50 activitats que s'ofereixen a les escoles estan relacionades exclusivament amb l'aragonès, des de la primera: “Las delerías del doctor escrabachinau”, impartida per Javier Vispe Mur fins a la 47, “Un día en el acuario convivindo en aragonés”.

Una altra evidència és que per a aconseguir aquestes activitats és prioritari que e les seues escoles s'im-

partixque aragonès. Com les classes de català a les escoles de la Franja es continuen dient així, català, aquests centres no tindrien dret a aquestes ni a cap altra activitat complementària de reforç de la llengua. Posant-nos en l'absurd, aquests centres haurien de “disfressar” les classes de català com si fossen d'aragonès, i reconvertir als mestres de català de les més de 50 escoles i instituts de la Franja, tots ells amb la titulació en català exigida per a donar eixes classes, adquirida a escoles de magisteri i universitats homologades, en professors d'aragonès amb un “curs exprés” de reciclatge en aragonès.

L'altra alternativa, la restauració del Projecte Moncada d'animació cultural a les escoles de la Franja, no tindria possible cabuda en un territori on, per la llei de llengües actualment en vigor, el català no n'és una llengua parlada.

En conclusió, que tot i que l'esmentada Llei de Llengües parla de dues grans zones de la “llengua aragonesa”: la septentrional i la oriental, les activitats de foment, recuperació i difusió, etc., s'adrecen clarament, únicament i exclusiva a la llengua “autènticament aragonesa” la de l'àrea septentrional (LAPAPIC). Amb el llançament del Programa Luzia Dueso, el català no sol deixa d'anomenar-se així, com passava a la nova llei de llengües, sinó que desapareix com a llengua real del mapa lingüístic i educatiu d'Aragó, ja deixa de ser objecte de protecció i promoció.

Una altra conseqüència d'aquesta jugada mestra que ha perpetrat la Conselleria d'Educació, Cultura i Esports del Govern aragonès per a anar fent desaparèixer el català d'aquestes terres és que la convocatòria de participació al Programa L. Dueso ha tingut una rapidíssima i entusiasta participació de pràcticament totes les associacions i entitats que treballen per l'aragonès, tant a títol individual com a col·lectiu, el que garanteix la seua aplicació i un llarg futur, tot i que la quantitat anual a repartir per a totes les activitats i associacions és de 6.000 euros.

Ironies de la Història

// M.S.

El Proyecto d'Animación Cultural Luzia Dueso, va nàixer el curs 2006-2007 a iniciativa de la doctora, filòloga i professora d'Institut, Pilar Benítez. La seua proposta era posar en marxa un projecte d'animació a les escoles on s'impartia aragonès a diferents comarques pirinenques, inspirat en el Projecte Moncada que, des de l'any 2000 posava a l'abast de les escoles i mestres de català de la Franja activitats culturals en aquesta llengua. De fet, com a coordinador d'aquest Projecte li vaig passar a Pilar Be-

nítez, a petició seua, la memòria del P.M., amb els continguts, objectius, activitats, ponents, etc., que el va fer servir, adaptant-lo a les peculiars circumstàncies de l'aragonès, per a presentar al Govern aragonès el projecte Luzia Dueso.

Resulta amargament paradoxal que l'actual govern regional PP-PAR, haja triat el Programa Luzia Dueso, “fill” d'alguna manera del Jesús Moncada, com arma propícia per a assassinar definitivament al projecte “pare”.

El museu de l'elefant i l'editorial Andorra

// MARIA J. NICOLÁS ROYES

Hi ha llibres que tenen el títol més atractiu que d'altres. *El museu de l'elefant* és un títol atractiu; un museu amb un elefant, a qui no li agraden els elefants? Si aquest museu ens el col·loquen a Ordino, un poblet de pessebre al bell mig del Pirineu abans de l'esclat de la Guerra Civil, aleshores podem dir que a més d'atractiu és evocador, evocador d'uns fets i d'una època extraordinaris. I us puc assegurar, després de llegir-lo àvidament, que el llibre no desmereix el títol. És una obra que tracta d'Andorra, de fets i gents andorrans, però que traspassa completament les fronteres del petit país. Sobre fets reals, l'autor basteix una novel·la igualment interessant per a qualsevol habitant d'aquests món global nostre.

El museu de l'elefant és el segon llibre que en Joan Peruga dedica a la nissaga dels Areny-Plandolit. Està centrat en Pau-Xavier, l'últim fill del patriarca dom Guillem i la seva segona esposa, dona Carolina. Taxidermista, mag, metge, impulsor de museus impossibles, va intentar crear-ne un que no tingués res a envejar als

museus americans que l'havien enlluernat. Malauradament no va poder veure'l acabat, entre d'altres coses per que l'elefant, la Júlia, va ser robada a la Seu, quan la pujaven a Andorra. Es pot entendre que aquesta família hagi captivat a en Joan Peruga i els hi hagi dedicat dos llibres, de moment.

I per arrodonir aquesta relació Peruga/Areny-Plandolit, l'editorial Andorra ha estat l'editora de *El museu de l'elefant*. L'editorial Andorra va ser fundada per dos socis, un editor barceloní i l'andorrà Bartomeu Rebés, aquest últim casat amb una de les filles d'en Pau-Xavier d'Areny-Plandolit. En l'actualitat, l'editorial està en mans d'un fill d'aquest matrimoni, Xavier Rebés, la seva dona i el seu nebot.

Presentació del Museu de l'Elefant
EDITORIAL ANDORRA

La història de l'editorial ens és més propera en el temps però igualment interessant, feta de llibres que en el seu moment no estaven ben vistos a Espanya, pel que deien i per dir-ho en català. En el llibre editat amb motiu del 40 aniversari de l'editorial, es recull el discurs d'en Bartomeu Rebés el dia de la inauguració... "no tenim altre objecte que prestar un bon servei a les lletres i a la cultura catalanes ...."

NO SOM D'EIXE MÓN

Gínjols i lledons // Francesc Ricart

És el meu problema. Ho accepto. Jo continuo pensant en català perquè la catalanitat m'explica i des de la catalanitat entenc i conformo el (meu) món. Ara és temps de gínjols i de lledons i em sento content com un gínjol i de petit, amb un canut, jugàvem a tirar-nos els pinyolets. El meu món –no fa pas tant– va viure en companyia de les fogueres de Sant Antoni, de Sant Joan, de Pasqua, amb el cóc amb ou de la padrina, amb els cócs amb codony; els panellats i panadons, fent festa el segon dia de Nadal i celebrant les mascres pel Carnestoltes. Vivíem en català! Sense saber-ho, valga'm déu!, com els qui saben escriure en prosa. Però hi vivíem d'una manera natural.

D'aquests anys, hi ha uns llibres modèlics i un bon sarpat d'obres que mostren tot un folklore clarament i indiscutiblement català de ca nostra: *Bllat colrat*, que és un monument, o *Les cançons de la nostra gent*, reeditat de fa poc, un altre monument, entre d'altres. Són treballs fruit de l'esforç enorme de la nostra gent que volia recuperar allò perdut, amagat, negat: la catalanitat dels nostres orígens, la catalanitat en què hauria de recolzar en bona lògica la nostra vida d'avui. I en canvi amb què ens hem trobat i ens trobem?, amb què hem de conviure? Amb uns poders alienadors que han fet tot el que han pogut i més per fer-nos odiar allò que hauríem d'estimar, per fer-nos perdre la identitat. Orígens, identitat, Raimon, us sona?

Han passat els anys i la bona gent de les associacions que treballa per recuperar els mots de les coses –que deia el celebrat Espriu–, en veure que passen els anys i els aragonesos no es fien d'aquests catalans de la Franja, s'ha empescat una fórmula: l'exaltació de la 'propietat aragonesa'. M'explico: em malfio de la descoberta del català llengua pròpia d'Aragó, em malfio de treballar per *las lenguas de Aragón*, em malfio de posar la marca Aragó arreu en les nostres manifestacions culturals i tot perquè la gent no s'esfurie, perquè el personal no siga acusat de català, *vade retro!* No sé si m'he sabut explicar, i potser encara m'haja embolicat més: continuo sent un problema meu, no us preocupeu.

Però, tot i el meu problema, no em vull estar de continuar en la línia que vam començar fa més de 30 anys quan a Fraga, possem per cas un dia de setembre de 1979, hi preteníem explicar amb Galan la catalanitat de les nostres comarques. Aleshores, com aquest estiu en diferents actes a la Llitera, tal com he llegit a la xarxa, la gent manifestava les pors que ens prenguen per catalans si diem que parlem català. Ves per on: el temps pareix que no passa i que som allà mateix i que pareix com si tot s'arreglés dient que som aragonesos per davant de tot, i que no mos barregen amb el món català, ai las, el món que és el meu, sí, el dels gínjols i els lledons.

La PAO sigui amb vosaltres

// JOSÉ BADA

Fa uns dies em vaig reunir a sopar amb uns amics de les comarques orientals d'Aragó; ja saben, amb aragonesos la llengua vernacle no és la castellana, ni la polonesa, sinó aquesta que no té nom reconegut pel Govern. I com jo també la parlo i en ella vaig aprendre a parlar i a escoltar per primera vegada, els vaig dir "clar i català" per saludar-los: "La pau sigui amb vosaltres". I us juro que em van entendre. I fins i tot van celebrar l'ocurrència, però sonar a les seues orelles la-pau com Lapao i aquesta com la guerra a les actuals circumstàncies.

Només la incompetència lingüística i política ha pogut acabar amb una llei de mínims que no imposava res a ningú i defensava només els drets lingüístics dels aragonesos. Per tal de lluir el típic *cachirulo* –ben lligat, això sí– i presumir d'això contra el sentit comú i el "seny" en particular, els que governen aquí no només han posat a Aragó al mapa sinó que l'han exposat a la vergonya pública en general. S'han donat a conèixer per a què el món sàpiga qui mana a l'Aragó i que ells no reblen: que Tarazona no recula encara que mani la bula, que el Pilar aguanta al bassal i els seus voltants com a arbre plantat a la riba. I que el *baturo* de cos sencer –que s'han cregut!– no s'aparta del seu camí passí el que passí: ja sigui el tren, el francès, la il·lustració o l'acadèmia... Lapao és per a ells efectivament venjança i guerra contra el que consideren una invasió catalana. Però si passa el que no havia de passar i els agafa el tren, dic jo que s'atinguin a les conseqüències.

Tanta incompetència s'explica si del PAR es tracta, perquè és imparell encara que sigui d'aquí, però no menys si es tracta dels populars d'allà (de Ripoll) o de més avall i, en tot cas, d'espanyols sense fronteres ni mesura. Uns i altres estimen Espanya però no la comprenen, creuen que l'Aragó és un barranc entre Castella i Catalunya i no la costura de

Sopar de franjolins a Saragossa
CÈLIA ANTOLÍN

les Espanyes. No entenen que a la Franja es salven les diferències i s'assenta la costura d'Espanya, ignoren que aquesta no és una túnica inconsútil ni un esquinç necessari en contínua confrontació. Són unes voves. Però si aquests no ho impedeixen, els veïns d'un i altre costat s'entendran com sempre s'han entès i faran un brodat salvant les diferències on ells volen fer un descosit. Perquè aquest és el destí històric i el valor local afegit a aquest tros de terra. Des dels temps de Marcial que va anar a Roma i va enviar els seus llibres a la "alta BÍlilis" –la seva pàtria natal, on tenia casa–. Espanya ha sortit per l'Ebre al mar nostre de cada dia i la cultura llatina ha penetrat a Ibèria remuntant el riu que li va donar el seu nom.

Si els polítics impedeixen la mediació de la Franja sense remei, els aragonesos que neguen la llengua no la mossegaran i es buscaran la vida i la llibertat on hi hagi lleis abans que reis efectivament. Perquè això sí, en l'amor a la llibertat són experts aquells aragonesos vells que, assentats a la terra que van heretar, van voler tenir reis, sí, però no per sobre de la llei sinó aquesta a prop i aquells, si absoluts, el més lluny possible. Doncs si ha de ser només per cobrar impostos i imposar la seva voluntat: "Rei tingam i no el conegam", com diuen al meu poble.

Constituint el primer govern de-

mocràtic d'Aragó, em vaig fer càrrec de la política lingüística amb tant d'èxit que ja el 1986 la TVE d'Aragó em va concedir "el limón de los Valeros". Els vaig donar les gràcies en català, i un dels que era llavors director en el meu Departament em va servir d'interpret en aquella cerimònia bufa celebrada al Casino de Montes Blancos. Però no m'entretindré ara explicant batalletes. Recordaré només que al gener de 1984 vaig reunir a Mequinensa als alcaldes de la Franja i després de la famosa *Declaració*, al setembre del mateix any, vam començar les classes optatives de català amb l'ajuda inestimable de la Generalitat que ens va facilitar els primers mestres en comissió de servei. El primer curs va començar en 12 centres i es va impartir a 800 alumnes, actualment s'ensenya català a 4.000 alumnes en 45 pobles.

No seré jo qui reclami avui un premi taronja pel que vaig fer fa ni més ni menys de gairebé tres dècades. En aquest país surrealista em sento de sobres recompensat amb el trofeu que em van donar llavors. Però vull que a la meua terra es reconega pel seu nom la meua llengua i els drets dels qui la parlem. També m'agradaria molt que Lapao d'Aragó i el "eccehomo" de Borja, dos notables esperpents que han donat tant que parlar, ens donessin a tots alguna cosa més que pensar.

Fogueres del Pilar. Els Petadors de la Vall del Tormo

C O M A R C A D E L
matarranya

Comarca del Matarranya, un territori, un compromís,
amb la cultura i el patrimoni